

માંસાહારીઓને કારણે પૃથ્વી મરી રહી છે એવું કોઈ કહે તો તે અતિશયોકિત ભર્યું લાગે પરંતુ અહીં જે આંકડા અને વિગતો આપવામાં આવી છે તેમાંથી પસાર થતાં તમે ય કબૂલશો કે વાત સાવ ખોટી નથી. **પ્રફુલ્લભાઈ પારેખનો** આ લેખ વિજ્ઞાનીક તર્ક સાથે અમેરિકનોનાં માંસાહાર દુનિયાને કેવી રીતે મારી રહ્યા છે તેનું પૃથ્થકરણ કરે છે. વાંચ્યા પછી થશે કે શાકાહારી યવામાં જ સાર છે.

વિશ્વમાં ૮૫ કરોડ માણસો ભૂખ અને અપોષણથી પીડાય છે. પણ સામે પક્ષે ૧૨૦ કરોડ માણસો મેદસ્વીપણથી પીડાય છે. સમૃદ્ધ દેશોના લોકો જરૂર કરતાં વધુ ખોરાક ખાય છે જેમાં મોટા ભાગે માંસાહાર હોય છે. આ બંને કારણોથી થતા રોગોનું લાંબુ લિસ્ટ છે. વધુ કોલેસ્ટરોલ, હૃદયરોગ, કેન્સર વગેરેનું માંસાહારીઓમાં વધુ પ્રમાણ હોય છે. ૨૦ વર્ષ કરતાં વધુ ઉંમરના અમેરિકનોમાં મેદસ્વીઓના ટકા ૬૪ ટકા છે. બાળકોમાં આ પ્રમાણ ૨૫ ટકા છે. શાકાહારી અમેરિકનો ફક્ત ૬ ટકા મેદસ્વી છે.

વિચિત્ર, અવાસ્તવિક, બેજવાબદાર, વાહિયાત. શીર્ષક માટે આ કોઈ પણ વિશેષણ વાપરો, પરંતુ લેખ વાંચ્યા પછી તેના હાર્દ સાથે સહમતી દર્શાવો તેવી શક્યતા વધુ છે.

માંસાહાર પોષવા પૃથ્વીનાં સાધન-સંપત્તિ (Resources)નો કેવો દુરુપયોગ થાય છે તે દર્શાવવા આ લેખમાં પ્રયત્ન કર્યો છે.

(૧) પાણી : પાણીનો વપરાશ માપવા આપણે પીવામાં, નાહવા - ધોવામાં અને બગીચામાં વપરાતા પાણીની ગણતરી કરીએ છીએ. પણ અનાજ, શાક, ફળ વગેરે ઉગાડવામાં વપરાતા પાણીની ગણતરી નથી કરતા. તે જ રીતે કતલ માટે ઉછેરવામાં આવતાં પશુ-પક્ષી, માછલી વગેરેને ઉછેરવામાં, તેમને આપવામાં આવતા અનાજ અને અન્ય ખાદ્ય પદાર્થો ઉગાડવામાં વપરાતા પાણીની પણ સામાન્ય રીતે ગણતરી નથી કરતા. અમેરિકામાં આવી રીતે કરવામાં આવેલ ગણતરીની વિગતો આશ્ચર્ય પમાડે તેવી છે.

૧ પાઉન્ડ બીફ મેળવવા ૮૫૦૦ લિટર પાણી વપરાય છે. ૧ પાઉન્ડ પોર્ક મેળવવા ૬૦૦૦ લિટર પાણી વપરાય છે. ૧ પાઉન્ડ અનાજ, શાક ઉગાડવા ૮૫ લિટર પાણી વપરાય છે. અમેરિકાનો એક નાગરિક ૧ દિવસમાં જે માંસાહાર કરે તે ઉત્પન્ન કરવામાં વપરાતું પાણી ૧૫૧૦૦ લિટર.

જો આ નાગરિક શાકાહારી હોય તો તે ઉત્પન્ન કરવા વપરાતું પાણી ૧૧૦૦ લિટર.

આના ઉપરથી ખ્યાલ આવશે કે માંસાહાર માટે શાકાહાર કરતાં અનેકગણું વધુ પાણી વપરાય છે. આ વધારે વપરાશને પહોંચી વળવા પાયાની સગવડો જેવી કે પંપ, પાઇપ લાઇન, પાવર વગેરેમાં મોટું મૂડીરોકાણ કરવું પડે છે અને પછીથી તેને નિભાવવાનો ખર્ચ કરવો પડે છે. માંસાહાર માટે થતા પાણીના બગાડ ઉપરાંત પણ પાણીનો કેવો વ્યાપક બગાડ થાય છે તેની વિગત આઘાતજનક છે.

સ્ટોકહોમ ઈન્ટરનેશનલ વોટર

ઈન્સ્ટિટ્યુટ (SIWI) પાણીના મહત્તમ ઉપયોગ, યોગ્ય વહેંચણી અને બગાડ અટકાવવા અંગે કામ કરે છે. તેમણે કરેલા અભ્યાસ પછી તારણ કાઢ્યું છે કે અમેરિકામાં દર વરસે ૪૮.૩ અબજ ડોલરનો તૈયાર ખોરાક ફેંકી દે છે. (હોટેલ, સુપર માર્કેટ વગેરે જગ્યાએ થતો બગાડ જુદો.) આટલું ખાદ્યાન્ન ઉત્પન્ન કરવામાં ૪૦,૦૦૦ અબજ (ચાલીસ હજાર અબજ) લિટર પાણીની જરૂર પડે. જે ૫૦ કરોડ નાગરિકોની જરૂરિયાત પૂરી પાડી શકે. અન્ય સમુદ્ર દેશો અમેરિકાની જેમ જ તૈયાર ખોરાક ફેંકી દે છે. આ ખોરાક ઉત્પન્ન કરવા પાણી અને અન્ય સાધન સંપત્તિનો મોટા પાયે બગાડ થાય છે. પાણીના બગાડનો એક આશ્ચર્યજનક કિસ્સો નોંધવામાં આવ્યો છે. સ્ટાર બક (Star-buck) નામની કંપનીની દુનિયામાં ૧૦,૦૦૦ થી વધુ કોફીશોપ છે. કંપનીની પોલિસી છે કે વાસણ ધોવા માટેની સિન્કનો નળ સતત ચાલુ રાખવો! લંડનના પ્રોફેસર જોન હોપકિન્સને ૨૦૦૮ નું સ્ટોકહોમ વોટર પ્રાઈઝ આપવામાં આવ્યું છે. તેમણે 'વાસ્તવિક પાણી'ની કલ્પના જ કરી છે. (Concept of virtual water) ખેતરમાં અનાજ ઉગાડવાથી શરૂ કરી તૈયાર ખોરાક ટેબલ સુધી પહોંચે ત્યાં સુધી વપરાતા

માંસાહાર? ઓહ નો એણે જ તો સર્જ છે મ્હોંકાણ

પાણીને પ્રોફેસર હોપકિન્સે 'વાસ્તવિક પાણી' નામ આપ્યું છે અને કઈ ચીજના ઉત્પાદનમાં કેટલું પાણી વાપરવું તેના રસપ્રદ આંકડા બહાર પાડ્યા:

બેડની ૧ સ્વાઈસ - ૪૦ લિટર.

૧ હેમબર્ગર - ૨૪૦૦ લિટર.

૧ કોટન શર્ટ - ૨૭૦૦ લિટર.

૧ કપ કોફી - ૧૪૦ લિટર.

૧ કિલોગ્રામ ચીઝ - ૫૦૦૦ લિટર.

અનાજ: પૃથ્વી ઉપર એટલું અનાજ ઊગે છે કે સમગ્ર પ્રજા શાકાહારી હોય તો તેમની જરૂરિયાત પૂરી થાય પછી પણ વધી પડે. થોડા આંકડા ઉપર નજર કરવાથી ખ્યાલ આવશે. શાકાહારી વ્યક્તિ જેટલો અને જેવો ખોરાક ખાય તે ઉગાડવા માટે એક એકરના છઠ્ઠા ભાગ જમીનની જરૂર પડે પણ જો માંસાહારી હોય તો સવા ત્રણ એકર જમીનની જરૂર પડે. (૨૦ ગણી વધારે). અમેરિકાની ખેતીલાયક જમીનના ૮૦ ટકા પશુઓ માટેનો ચારો, અનાજ, સોયાબીન, મકાઈ ઉગાડવા વપરાય છે. અમેરિકામાં પશુઆહાર માટે જેટલું અનાજ, સોયાબીન વગેરે વપરાય છે તે વિશ્વની આજની વસતિને પૂરતું થઈ પડે. વિશ્વની વસતિને ૮.૭ અબજની કેલરીની જરૂરિયાત પૂરી પડી શકે તેટલું ખાદ્યાન્ન સમગ્ર વિશ્વનાં કતલ માટેનાં પશુઓ માટે વપરાય છે. આંકડાઓને જરા જુદી રીતે જોઈએ. અમેરિકામાં ઉગતા અનાજના ૭૨ ટકા પશુઓ માટે વપરાય છે. અમેરિકામાં ઉત્પન્ન થતી મકાઈના ૮૦ ટકા ત્યાંના અને અન્ય દેશોનાં પશુઓ માટે વપરાય છે. અમેરિકાનો જેટલું અનાજ પોતે ખાય છે તેના કરતાં ૧૦ ગણું અનાજ ત્યાંના પશુઓ ખાય છે. પશુઓ પ્રત્યે આટલી ઉદારતા બતાવીને મનુષ્ય શું મેળવે છે? ૧૫ પાઉન્ડની સામે ૧ પાઉન્ડ માંસ! છતાં, ખાદ્યાન્ન બાબતમાં અમેરિકામાં જોવા

મળતી વિસંવાદિતા આઘાત પમાડે તેવી છે. ત્યાં ૩.૫ કરોડથી વધુ લોકો ગરીબીને લીધે પૂરતો ખોરાક નથી મેળવી શકતા પણ અન્ય અમેરિકનો દરરોજ આશરે ૧૨ કરોડ કિલો તૈયાર ખોરાક ફેંકી દે છે!

સ્વાસ્થ્ય: માનવાનું મન ન થાય પણ હકીકત છે. કે વિશ્વમાં ૮૫ કરોડ માણસો ભૂખ અને અપોષણથી પીડાય છે. પણ સામે પક્ષે ૧૨૦ કરોડ માણસો મેદસ્વીપણથી પીડાય છે.

સમૃદ્ધ દેશોના લોકો જરૂર કરતાં વધુ ખોરાક ખાય છે જેમાં મોટા ભાગે માંસાહાર હોય છે. આ બંને કારણોથી થતા રોગોનું લાંબુ લિસ્ટ છે. વધુ કોલેસ્ટરોલ, હૃદયરોગ, કેન્સર વગેરેનું માંસાહારીઓમાં વધુ પ્રમાણ હોય છે. ૨૦ વર્ષ કરતાં વધુ ઉંમરના અમેરિકનોમાં મેદસ્વીઓના ટકા ૬૪ ટકા છે. બાળકોમાં આ પ્રમાણ ૨૫ ટકા છે. શાકાહારી અમેરિકનો ફક્ત ૬ ટકા મેદસ્વી છે. અમેરિકામાં દર વર્ષે ૨,૮૦,૦૦૦ લોકો મેદસ્વીપણ સાથે સંકળાયેલા રોગોથી મૃત્યુ પામે છે. દર વર્ષે ૭.૫ કરોડ અમેરિકનો માંસાહાર સાથે સંકળાયેલ ખોરાકી ઝેરથી માંદા પડે છે. (આ આંકડા યુએસડીએ ના છે.) અને આ બધા રોગની સારવાર માટે અમેરિકનો અબજો ડોલર ખર્ચ કરે. અમેરિકાનાં ડૉક્ટરો, હોસ્પિટલો અને દવા બનાવતી કંપનીઓના 'સ્વાસ્થ્ય' માટે માંસાહારને યશ આપવો ઘટે. આ બધી હકીકતો બધા સમૃદ્ધ દેશોને લાગુ પડે છે.

પર્યાવરણને નુકસાન: ફક્ત માંસાહારને પોષવા માટે પર્યાવરણને થતું નુકસાન અતિ વ્યાપક છે અને તેનું મૂલ્ય આંકવું અશક્ય છે.

અમેરિકામાં મનુષ્યોના મળમૂત્રના શુદ્ધિકરણ માટે પ્લાન્ટ હોય છે, પરંતુ પશુઓ દ્વારા ઉત્પન્ન થતા ૧૩૦ ગણા વધુ

મળમૂત્રના શુદ્ધિકરણની વ્યવસ્થા જ નથી.

પશુ-પક્ષીઓના મળમૂત્રના શુદ્ધિકરણની વ્યવસ્થા અભાવે નદી અને ભૂગર્ભ જળભંડાર પ્રદૂષિત થઈ ગયાં છે. આ પ્રદૂષણ હવે એવું વ્યાપક છે કે અમેરિકાની ૪૫૦૦૦ કિલોમીટર જેટલી નદીઓ પ્રદૂષિત છે. સમુદ્ર પણ આ પ્રદૂષણથી મુક્ત નથી.

ખેતી જમીન ઉપર થાય છે પણ તેમાં વપરાતાં ખાતર, જે તુનાશક દવાઓ, નદીઓમાં ઠલવાતો પ્રવાહી અને ઘન કચરો સમુદ્રમાં જ પહોંચે છે. ઉપરાંત, હજારો જહાજો ખલાસી અને મુસાફરોનાં મળમૂત્ર, વધેલી ખાદ્ય સામગ્રી, પ્લાસ્ટિક, એન્જિન ઓઈલ વગેરે સમુદ્રના હવાલે કરે છે.

અમેરિકાની સેનેટની એગ્રિકલ્ચર કમિટીએ મંતવ્ય વ્યક્ત કર્યું છે કે માંસનું ઉત્પાદન પર્યાવરણને વ્યાપક નુકસાન પહોંચાડવાનું મહત્તમ પરિભળ છે.

ગ્લોબલ વોર્મિંગ: અત્યારે વધુમાં વધુ વાંચવા અને સાંભળવા મળતો શબ્દ, ગ્લોબલ વોર્મિંગ અને પરિણામ સ્વરૂપ ઋતુચક્રમાં થતા ફેરફાર માટે માંસાહાર જવાબદાર છે. તેવું મંતવ્ય માનવામાં ન આવે તેવું છે પણ હકીકત છે. ઉપર નોંધ્યું તેમ અમેરિકામાં ૩૩ ટકા એનર્જી માંસના ઉત્પાદનમાં સંકળાયેલ વાહનો અને પાવર પ્લાન્ટ મોટા પ્રમાણમાં કાર્બન ડાયોક્સાઈડ વાતાવરણમાં પ્રસારાવે છે. સામાન્ય માન્યતા એવી છે કે પૃથ્વીના વાતાવરણને સૌથી વધુ નુકસાન વાહનોને લીધે ફેલાતા વાયુઓને લીધે થાય છે. કાર્બન ડાયોક્સાઈડ કરતાં મિથેન ૨૦ ગણો વધુ નુકસાનકારક છે. સમગ્ર વિશ્વમાં ઉત્પન્ન થતા મિથેન વાયુના ૨૮ ટકા ઉછેરવામાં આવતાં પશુઓને લીધે થાય છે. જેમાં અમેરિકાનો ફાળો ૧૮ ટકા છે. યુનાઈટેડ નેશન્સે ૨૦૦૬ માં બહાર પાડેલ અહેવાલ પ્રમાણે વિશ્વનાં બધાં કાર, ટ્રક, બસ, એન્જિન, વિમાન અને જહાજો દ્વારા જેટલો ગ્રીન હાઉસ ફેલાય તેના કરતાં વધુ પશુઓ દ્વારા ફેલાય છે.

અમેરિકાનો દર વરસે જેટલો ખોરાક ખરીદ કરે છે તેના ૩૦ ટકા એટલે કે ૪૮.૩ અબજનો ખોરાક ફેંકી દે છે. ત્યાં નેશનલ સ્કૂલ બ્રેકફાસ્ટ અને લંચ પ્રોગ્રામમાં આશરે ૩.૫ કરોડ વિદ્યાર્થીઓને ૮ અબજ ડોલરના ખર્ચે ખોરાક આપવામાં આવે છે. જેમાંથી ૬૦ કરોડ ડોલરનો ખોરાક ફેંકી દેવામાં આવે છે. હોટેલ, રેસ્ટોરાં અને તેવાં સ્થળોએ ફેંકી દેવામાં આવતો ખોરાક અલગ. દરરોજ ૧૨ કરોડ કિલોગ્રામ ખોરાક ફેંકી દેવામાં આવે છે. તે ત્યાંના ૩.૫ કરોડ ગરીબોને વહેંચી દેવામાં આવે તો દરેકને ૩.૪૨ કિલોગ્રામ મળે - તેમની જરૂરિયાત કરતાં પણ વધુ! ફેંકવામાં આવેલ ખોરાકને એકઠો કરી, ટ્રક દ્વારા લેન્ડફીલ સાઈટ સુધી પહોંચાડવામાં અબજો ડોલર ખર્ચ થાય છે. ત્યાં ખોરાક સડવાથી મિથેન ઉત્પન્ન થઈ પર્યાવરણને નુકસાન પહોંચાડે તે અલગ.

૫૧ લાખ બટેટા, ૪૪ લાખ સફરજન, ૨૮ લાખ ટમેટાં, ૭૦ લાખ બ્રેડસ્વાઈસ, ૧૩ લાખ પેક ટિન યોર્ગર્ટ, ૧૨ લાખ સોસેજ, ૧૦ લાખ સ્વાઈસ હેમ (બુંડનું માંસ), ૭ લાખ આખાં ઈંડાં, ૭ લાખ ચોકલેટ બાર (રિપર ખોલ્યા વગરના), ૩ લાખ રેડી ટુ ઈટ મીલ (પેકડ), ૩ લાખ પેકેટ Crisps - આ આંકડા દરરોજ ફેંકી દેવામાં આવતા ખાદ્ય પદાર્થોના છે!

જમતી વખતે પ્લેટમાં છોડી દેવામાં આવતા ખોરાકનો તેમ જ ફ્રિજમાં સંઘરેલ તારીખ વીતી ગયેલ ખોરાકનો થતો બગાડ અલગ. આવા વ્યાપક બગાડનું મૂલ્ય? બે વ્યક્તિના પ્રત્યેક કુટુંબ માટે દર વર્ષે ૪૨૦ પાઉન્ડ, બાળકોવાળા કુટુંબ માટે ૬૧૦ પાઉન્ડ અને સમગ્ર દેશ માટે ૧૦.૨ અબજ પાઉન્ડ, નુકસાનની આ વિગતો હજુ પૂરી નથી થઈ. ફેંકવામાં આવેલ ખોરાક કચરાપોટીમાંથી એકઠો કરવામાં, ટ્રાન્સપોર્ટ કરવામાં અને લેન્ડફીલમાં ઠલવવામાં ત્યાંની નગરપાલિકાઓ ૧ અબજ પાઉન્ડ ખર્ચે છે. લેન્ડફીલમાં ખોરાક સડવાથી એટલો મિથેન વાયુ ઉત્પન્ન થાય છે કે તેની તુલના કાર્બન ડાયોક્સાઈડ સાથે કરવામાં આવે તો ૧.૮ કરોડ ટન થાય.

જાપાનની વસતિ આશરે ૧૨ કરોડ છે ત્યાં ૨ કરોડ ટન તૈયાર ખોરાક ફેંકી દેવામાં આવે છે. અન્ય બધા સમૃદ્ધ દેશોમાં આવી જ પરિસ્થિતિ છે.

વિધિની વક્તા જુઓ કે મોટા પ્રમાણમાં સાધન - સંપત્તિનો બગાડ કરતા સમૃદ્ધ દેશોની આર્થિક હાલત સૌથી ખરાબ છે.